

**Міністерство освіти і науки України
Чернігівський державний педагогічний університет
імені Т.Г.Шевченка**

Мамчич О.Б., Федотова Н.М., Турчин Т.М.

**ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ
СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО ВНЗ**

Методичний посібник

**Чернігів
2009**

УДК 378.147

М 22

ББК Ч 489.511.268

Науковий редактор: кандидат філологічних наук, професор **Бобир О.В.**

М22   **Мамчич О.Б., Федотова Н.М., Турчин Т.М. Організація та методика науково-дослідницької роботи студентів педагогічного ВНЗ: Методичний посібник.** – Чернігів: Чернігівський державний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка, 2009. – 36 с.

УДК 378.147
ББК Ч 489.511.268

Методичний посібник є спробою розглянути теоретико-методичні засади наукового дослідження, його організацію та планування у педагогічному ВНЗ, а також види науково-дослідницьких і кваліфікаційних (курсової, бакалаврської, дипломної, магістерської) робіт.

Видання містить науково-методичні рекомендації щодо підготовки, написання та оформлення курсових і кваліфікаційних робіт. Для студентів педагогічних вишів.

Рекомендовано до друку Вченою радою
факультету початкового навчання
Чернігівського державного педагогічного університету
імені Т.Г. Шевченка (Протокол № 1 від 30.09.2008 р.)

© Мамчич О.Б., Федотова Н.М., Турчин Т.М., 2009

З М І С Т

I. ПЕРЕДНЄ СЛОВО	4
II. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	7
1. Загальна схема наукового дослідження	7
2. Організація і планування наукового дослідження	12
3. Види навчально-дослідницьких і кваліфікаційних робіт ...	16
III. ПІСЛЯСЛОВО	35
IV. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	36

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

В умовах розбудови системи освіти, відтворення та зміцнення інтелектуального потенціалу нації, євроінтеграції України до світового освітнього простору, переходу до ринкових відносин особливо актуальною є проблема забезпечення належного рівня наукової підготовки нової генерації майбутніх педагогів, навчаючи і виховуючи яких ми визначаємо подальшу долю нашої Батьківщини.

Наукова діяльність студентів сприяє розвитку й становленню їх творчої активності, самостійності, наполегливості й цілеспрямованості, дисципліни й критичності мислення, почуття обов'язку, здатності аргументовано відстоювати свої погляди та переконання, логічно, чітко, ясно висловлювати свої думки.

Протягом навчання в педагогічному виші студент має набути вміння та навички застосовувати теоретичні знання на практиці самостійно, творчо визначати завдання наукового дослідження і знаходити раціональні засоби вирішення складних педагогічних проблем.

Процес навчання студентів вимагає продуманої організації самостійної роботи, яка має забезпечувати успішне оволодіння не тільки програмним матеріалом, але й навичками творчої діяльності.

Тому виконання студентами таких видів наукової роботи, як курсові та дипломні, має винятково важливе значення. Така діяльність відіграє суттєву роль у системі професійної підготовки майбутнього фахівця, оскільки відображає результативність багаторічного процесу спільної праці викладача і студента, що є спрямованим на забезпечення суспільства висококваліфікованими спеціалістами з початкового навчання.

Початковим етапом у навчальному і науково-дослідницькому процесі підготовки бакалаврів, спеціалістів та магістрів є **курсіві роботи** як перший крок на шляху формування наукових інтересів студентів, що має своє продовження у виконанні ними науково-методичної роботи протягом подальшого навчання у педагогічному університеті. Виконання таких робіт має на меті вироблення у студентів навичок:

- науково-дослідницької роботи, самостійних творчих досліджень, організації методик експериментів;

- успішного опрацювання наукової, психолого-педагогічної та методичної літератури, цілеспрямованого аналізу її;
- застосування теоретично-наукових основ і методів педагогічних досліджень при розв'язанні визначених завдань, фіксування результатів дослідницької роботи та їх узагальнення;
- вивчення й узагальнення власного наукового досвіду і досвіду творчих особистостей учителів-новаторів.

Курсова робота є засобом здійснення контролю за рівнем теоретичної та практичної підготовки студентів, оволодіння ними елементами наукового пошуку, вмінням користуватися літературними джерелами, грамотно, логічно й чітко викладати матеріал у письмовій формі.

Вищезгадані роботи повинні мати відповідне практичне значення, щоб після редагування можна було використовувати їх як статтю чи доповідь на науково-практичних конференціях.

Відповідно до навчальних планів, студенти факультету початкового навчання виконують та захищають:

- на III курсі (V семестр) курсову роботу з педагогіки чи психології;
- на IV курсі (VII семестр) курсову роботу з профілюючих дисциплін;
- на V курсі (IX семестр) курсову роботу з методики, що відповідає певній спеціалізації.

Підготовка, виконання та захист *дипломних робіт* сприяє реалізації основної мети:

- формування наукового світогляду, оволодіння методологією та методами наукового дослідження;
- розвиток творчого мислення та індивідуальних здібностей студентів у розв'язанні практичних завдань, досягненні високого професіоналізму;
- розвиток навичок самостійної науково-дослідницької діяльності;
- розвиток ініціативи, здатності застосовувати теоретичні знання у своїй практичній роботі, залучення студентів до розв'язання наукових проблем, що мають значення для науки і практики;
- необхідність постійного оновлення і вдосконалення своїх знань.

Дипломні роботи є кінцевим результатом здобуття певного кваліфікаційного рівня. Написання дипломних робіт має систематизувати, закріпити, розширити теоретичні та практичні знання зі спеціальності. Вони доводять, наскільки якісно майбутній фахівець володіє методикою і технікою експерименту, вміє працювати з науковою літературою, здатен самостійно аналізувати результати проведених досліджень, обговорювати їх та робити висновки.

Відповідно до навчальних планів, студенти факультету початкового навчання виконують та захищають:

- на IV курсі (VII – VIII семестр) дипломну роботу бакалавра, яка є альтернативною формою до комплексного кваліфікаційного екзамену, а також екзамену з педагогіки та психології;

- на V курсі (IX – X семестр) дипломну роботу спеціаліста і магістра, яка є альтернативною формою до комплексного кваліфікаційного екзамену, а також екзаменів за відповідними спеціальностями.

Дипломна робота магістра є підсумком самостійного комплексного дослідження однієї з проблем фахового спрямування. Вона виконується індивідуально, під керівництвом професора або доцента. Випускник має продемонструвати рівень своєї наукової кваліфікації, вміння вирішувати конкретні наукові завдання.

Метою виконання магістерської роботи є:

- поглиблення теоретичних і практичних знань і вмінь зі спеціальності, що є необхідними для подальшого використання у науково-педагогічній діяльності;

- розвиток навичок пошуку сучасних наукових досягнень та вмінь їх практичного застосування;

- вивчення та узагальнення теоретико-методологічних засад із обраного напряму дослідження.

Підготовка, виконання й захист магістерських робіт забезпечує створення та розвиток наукових шкіл, творчих колективів, виховання у вищому навчальному закладі резерву вчених, дослідників, викладачів.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

ЗАГАЛЬНА СХЕМА НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Кожне наукове дослідження від творчого задуму до остаточного оформлення наукової праці має неповторну специфіку. Однак усі вони наділені загальними особливостями, які охоплюють універсальні послідовні процеси (етапи).

1. Вибір теми, обґрунтування її актуальності і визначення рівня її розробленості; вибір об'єкта, предмета, окреслення мети і завдань дослідження.

2. Накопичення необхідної наукової інформації, пошук, вивчення й аналіз літературних та інших джерел за темою дослідження; вибір напрямів дослідження з огляду на його мету.

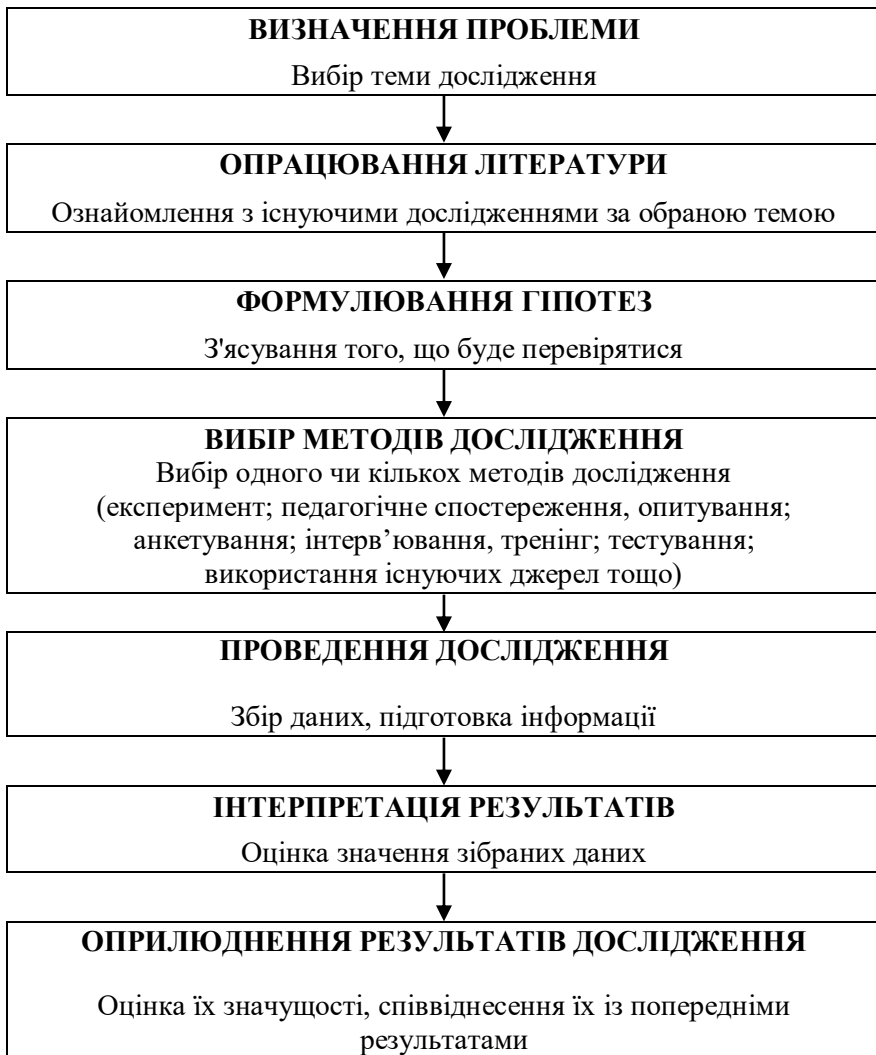
3. Визначення гіпотези, теоретичних передумов дослідження наукових завдань.

4. Вибір методів дослідження, які є інструментами здобуття фактичного матеріалу, необхідною умовою досягнення поставленої мети.

5. Обробка та аналіз результатів експериментального дослідження.

6. Написання тексту роботи, оформлення її вступу і висновків, опис використаних джерел і створення додатків.

7. Підготовка до захисту і захист наукового дослідження.

Етапи наукового дослідження

Важливим етапом дослідження є вибір його проблеми й теми. Вважається, що правильно обрана і сформульована тема – це половина виконаного дослідження. Тому починають роботу, переконавшись у чіткому визначенні її теми. Основними критеріями при цьому мають бути **актуальність, новизна і перспективність**.

Як правило, наукове дослідження здійснюють за такою логічною схемою:

1. Вибір теми дослідження. Вдало і обґрунтовано обрана тема значною мірою визначає доцільність і результативність усього дослідження. Вона може бути складовою наукової проблеми, а сама проблема – розглядатись у межах наукового напрямку.

Тема – наукове завдання, що належить до конкретної галузі наукового дослідження.

Розпочинають дослідження з ознайомлення зі станом проблеми. Адже для успішного її розв'язання дослідник повинен мати якнайповніше уявлення про те, що вже є зробленим його попередниками. Для цього він ретельно аналізує доступні нормативні документи, вивчає літературні джерела (книги, журнали, наукові збірники, архівні документи), статистичні матеріали (результати соціологічних опитувань, успішності, тестувань тощо).

Таку роботу слід починати з опрацювання ґрунтовнішої публікації (монографії, дисертації, тематичного збірника наукових праць тощо). Під час ознайомлення можна отримати інформацію про інші потрібні для дослідження праці. Інформація щодо них, як правило, міститься у тексті, підрядкових посиланнях, списку використаної літератури.

Результатом цього етапу дослідження має стати бібліографічний перелік опрацьованих літературних джерел, нотатки використаних матеріалів, конспект чи реферат.

2. Складання плану дослідження. Після уточнення теми складають план дослідження, мета якого полягає в забезпеченні систематичності та послідовності робіт у процесі дослідження. План передусім передбачає конкретну *методику дослідження* – сукупність і взаємозв'язок дослідницьких способів, методів і прийомів. У ньому обґрунтовують вибір теми, розкривають її актуальність і

наукову новизну, визначають мету й завдання дослідження, складають календарний план робіт, формують гіпотезу дослідження.

Обґрунтування теми дослідження має переконувати в актуальності міркувань, на підставі яких обрано проблему дослідження, розкривати чинники, що зумовлюють його необхідність. Ними можуть бути розвиток науки, суспільні потреби, необхідність узагальнення певного досвіду та ін.

Актуальність дослідження залежить від того, наскільки його результати сприятимуть вирішенню конкретних практичних завдань або усуненню протиріч суспільного життя, виробництва, сфери освіти тощо.

Новизна дослідження може полягати у відкритті нових закономірностей (педагогічних, психологічних, історичних, та ін.), визначенні шляхів їх використання для практичних потреб людини, суспільства.

Мета дослідження здебільшого міститься у формулюванні теми. Чітке бачення наукової мети дослідження є передумовою цілеспрямованої діяльності дослідника, активізує його творчий потенціал. Вона може стосуватися різноманітних теоретичних, прикладних питань. Як правило, її вбачають у виявленні залежностей між певними факторами, з'ясуванні зв'язків між явищами, встановленні умов усунення недоліків у процесах, розкритті можливостей удосконалення процесів, пізнанні закономірностей і тенденцій розвитку та ін.

Мета дослідження конкретизується в його *завданнях*, які дають уявлення про його спрямованість. Завдання розкривають мету дослідження і у сукупності мають бути адекватними їй. Наявність мети й завдань є передумовою для обґрунтованого вибору методів, засобів (анкет, тестів, приладів тощо) дослідження, методів обробки результатів дослідження, способів, за допомогою яких вони мають бути інтерпретованими і відповідно оформленими.

Важливим елементом дослідження є його *гіпотеза* – можлива (передбачувана) відповідь на питання, що його визначає дослідник. Складається вона з передбачуваних зв'язків між фактами, що досліджуються. Формулювання гіпотези починається у процесі визначення мети і завдань дослідження.

Переконливість гіпотези визначають і доводять експериментально. Для точного формулювання гіпотези, необхідно мати широкий кругозір у сфері, до якої належить проблема, що досліджується, її історичні передумови, теоретичні засади.

3. Систематичне накопичення матеріалів. Для збирання матеріалів застосовують різноманітні методи наукового дослідження. Вибір їх залежить від мети і завдань дослідження. Усі методи мають бути спрямованими на перевірку переконливості висунутих у гіпотезі передбачень. Важливе значення у підтвердженні гіпотези має експеримент.

Експеримент як складова частина наукового дослідження є одним зі способів отримання нових наукових знань. Головною метою експерименту має бути виявлення властивостей досліджуваних об'єктів, перевірка справедливості гіпотез і на цій основі всебічне і глибоке вивчення теми наукового дослідження.

Основою експерименту є науково поставлений дослід, у процесі якого вивчення явищ відбувається за допомогою доцільно вибраних або штучно створених умов. Вони забезпечують виникнення процесів, спостереження за якими є необхідним для встановлення закономірних зв'язків між явищами. Поняття «експеримент» означає дію, що є спрямованою на створення умов задля вивчення певного явища. У науковому мовленні, в дослідницькій діяльності експериментом називають низку споріднених понять: дослід, цілеспрямоване спостереження, відтворення об'єкта пізнання, організацію особливих умов його здійснення, перевірку прогнозу. Загалом експериментом вважають науково поставлений дослід, спостереження досліджуваного явища у спеціальних умовах, які дають змогу відтворювати його щоразу при повторенні цих умов.

4. Зведення (опрацювання) результатів дослідження. На цьому етапі упорядковують, систематизують, перевіряють на достовірність або здійснюють статистичну оцінку зібраних матеріалів. Надалі їм надають зручної для аналізу форми (таблиці, графіки, математичні формули, рівняння тощо).

5. Теоретичний аналіз результатів дослідження. Зведені результати дослідження всебічно вивчають й аналізують, приділяючи увагу усвідомленню і встановленню сутності і зв'язків між факторами, що досліджуються, процесами, явищами. Визначальними при обробці результатів дослідження є методи аналізу і синтезу, індукції й дедукції. Окремо їх застосовують тільки під час вивчення поодиноких явищ чи процесів. Для аналізу чисельних результатів, пов'язаних зі складними процесами, явищами, використовують їх комбінування.

Дослідні дані аналізують, порівнюючи з гіпотезою дослідження.

На основі аналізу формулюють висновки або пропозиції. Результативність такої роботи значною мірою залежить від рівня кваліфікації й ерудиції дослідника, його уміння стисло, чітко і зрозуміло розкрити, оцінити нове і суттєве, що є результатом дослідження, визначити шляхи подальших пошуків. Висновки не мають бути надто обширними. Оптимальний їх обсяг – не більше 5 – 10 положень.

6. Літературне оформлення результатів дослідження.

Усі матеріали дослідження систематизують і готують для узагальнення й літературного оформлення.

7. Упровадження результатів дослідження в практику.

Результати дослідження стають науковою продукцією тільки за умови їх застосовування на практиці (в освіті).

ОРГАНІЗАЦІЯ І ПЛАНУВАННЯ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Результати наукового дослідження, ефективність витраченого на нього часу залежать від того, наскільки воно є продуманим, спланованим і організованим. Не менш важливою є раціональна реалізація і таких його аспектів, як-от:

1. Накопичення наукової інформації за темою. Бажано, щоб література за темою вивчалася якомога повніше. Для виявлення джерел та посібників необхідно звернутися до спеціальних довідково-бібліографічних, реферативних та інших інформативних видань.

2. Оволодіння методами дослідження. У науці не існує універсального методу дослідження. Кожен пошуковець обирає найзручніший метод, зважаючи на особливості своєї теми.

3. Написання перших фрагментів роботи. Ними часто є перші спостереження над текстом, мовним явищем, картки, конспектування.

4. Організація власного науково-довідкового апарату. Вже на перших етапах роботи слід подбати про організацію і збереження наукової інформації, первинної документації. Надалі це допоможе заощадити сили й час, полегшити пошук і використання матеріалів.

Дослідники формують власні каталоги, папки з конспектами й нотатками, чернетки планів, ведуть нотатники, у яких відображають хід роботи, свої спостереження, міркування тощо.

5. Підготовка наукових рефератів за темою. Їх доцільно обговорювати в колі спеціалістів і зацікавлених осіб з метою узагальнення накопиченого матеріалу з проблематики, з'ясування суперечливих моментів, нових аспектів, перспектив дослідження.

6. Робота над рукописом наукового твору. Оформлення результатів наукового дослідження (реферат, доповідь, курсова робота, дипломна робота та ін.) має відповідні стадії: збір і накопичення інформації; систематизація й узагальнення первинних матеріалів; підготовка чорнового варіанта рукопису; його редагування; відбір і оформлення таблиць, схем, малюнків, ксерокопій; підготовка остаточного варіанта рукопису; консультації зі спеціалістами; оформлення остаточного варіанта рукопису.

Під час цієї роботи необхідно дотримуватися певних правил структурування тексту, цитування, посилання на джерела тощо.

Загальна характеристика джерел, посібників. Особливо важливою є робота з джерелами. Ними можуть бути літературні твори, лінгвістичні тексти, твори ділового характеру, що належать письменникові або його сучасникам. Інтерес можуть викликати листи письменників, різні біографічні документи, твори мемуарного характеру, фотодокументи та ін. Неоціненну інформацію містять посібники, критичні, теоретико-літературні та лінгвістичні статті, монографії, бібліографії творів і літератури, які стосуються теми дослідження. Друковані джерела зберігаються в бібліотеках, рукописні – в архівах, рукописних відділах бібліотек та музеїв. Усі видання поділяють на періодичні та неперіодичні.

Серед *неперіодичних видань* розрізняють:

1. Монографічні праці. Обов'язковою для них є єдина тематика, розгорнута концепція, багатий фактичний матеріал, наявність якого відображає логіку розвитку ідеї автора. Монографії можуть бути результатом досліджень одного або кількох учених.

2. Збірник наукових статей. Є колективною роботою дослідників з певної теми або проблеми. Збірники поділяють на такі типи:

- тематичні збірники (розпочинаються зі статей, які теоретично осмислюють тему; інші статті конкретизують її аспекти);

- праці з'їздів, конференцій, нарад;
- праці найавторитетніших учених.

Періодичні видання виходять друком регулярно через певні проміжки часу. До них зараховують:

- серійні видання. Серію можуть формувати найрізноманітніші твори, що об'єднані певною загальною ознакою (тематикою, предметом, ідейною схожістю тощо);

- серійні збірники праць за певним профілем науки або наукової теми наукових, навчальних закладів;

- газети, журнали. Публікуються регулярно. Наукові журнали, як правило, тематичні, відображають наукові досягнення, проблеми певної галузі знань.

Будь-яке наукове дослідження є довгою і копіткою роботою, що вимагає неабиякого терпіння виконавця. До важливих елементів особистісної культури дослідника належить ретельне застосування прочитаного під час роботи з книжкою та архівними матеріалами. Залежно від мети використовують відповідні форми запису:

1. Бібліографічна довідка (у ній зазначають автора тексту, заголовок, видавництво, рік видання, загальну кількість сторінок).

2. План викладених у статті, монографії основних тем, питань.

3. Тези (стислий виклад прочитаного).

4. Конспект (послідовний виклад змісту книги, статті). Завдання конспектування полягає у глибокому усвідомленні прочитаного й викладенні його своїми словами.

5. Виписки (дослівні цитати з тексту джерела) особливо зручними під час роботи в архіві.

6. Анотація (короткий виклад основних положень джерела, який розкриває його зміст).

Від рівня наукової кваліфікації, особистої культури дослідника залежатиме точність виокремленої в текстах і занотованої головної інформації, адекватність міркувань щодо неї та її коментування, класифікація зібраних матеріалів, що суттєво впливає на їх використання.

Загальні вимоги до кваліфікаційних і навчально-дослідницьких робіт студентів

Вид роботи	Обсяг	Кількість джерел	Статус наукового керівника	Процедура захисту
Перша курсова робота	30-35 сторінок друкованого або 40-50 рукописного тексту	Не менше 20	викладач кафедри	Перед комісією кафедри
Друга курсова робота	30-35 сторінок друкованого або 40-50 рукописного тексту	Не менше 20	викладач кафедри	Перед комісією кафедри
Дипломна робота бакалавра	До 40-50 сторінок друкованого тексту	Не менше 30	старший викладач	Перед державно-екзаменаційною комісією (ДЕК)
Дипломна робота спеціаліста	До 60-70 сторінок друкованого тексту	Не менше 50	доцент або старший викладач	Перед державно-екзаменаційною комісією (ДЕК)
Дипломна робота магістра	До 80-90 сторінок друкованого тексту	Не менше 60	професор або доцент	Перед державно-екзаменаційною комісією (ДЕК)

ВИДИ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКИХ І КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ

Науковий пошук характеризується різними рівнями глибини і складності. Його здійснюють люди різної кваліфікації та дослідницьких можливостей. Елементи наукового пошуку використовують у навчальному процесі в загальноосвітніх школах. Значно вищі вимоги пред'являють до наукового пошуку студентів (як правило, він має вигляд навчально-дослідницької діяльності), найобдарованіші з яких поповнюють різні галузі науки.

Реферат. Є найпростішим видом навчально-дослідної роботи студента.

Реферат (лат. *referre* – доповідати, повідомляти) – доповідь за певною темою, що передбачає огляд відповідних літературних та інших джерел; виклад змісту наукової роботи, книги, статті.

Кожне з визначень цього поняття передбачає певний різновид дослідницької роботи: у першому значенні – серйозну самостійну роботу, засновану на аналітичному та описовому методах дослідження (роботи, з якими студенти виступають на наукових конференціях); у другому – короткий письмовий виклад. Базується він на описовому методі дослідження. Використовують його для засвоєння й оцінки наявної наукової інформації за конкретною тематикою на семінарських заняттях, при підготовці до екзамену, заліку. Такий реферат може бути монографічним (за одним джерелом) або оглядовим (за кількома джерелами).

Особу, яка складає реферат, називають референтом, а сам процес – реферуванням.

Реферат викладають своїми словами, використовуючи при цьому особливо значущі визначення, цитати, а також висловлювання, з якими референт не згоден. Цитування зумовлює посилання на джерело із зазначенням сторінок. Аналогічними є вимоги і до викладених думок авторів наукових робіт, якщо вони містять важливі положення, висновки.

План реферату дослідник складає особисто. Композиція реферату має охоплювати такі обов'язкові компоненти, а саме:

1. Вступ. Містить короткі відомості про автора, назви і стисло оцінку робіт, що реферуються, формулювання мети реферату.

2. Головна частина. Її завдання полягає у вичерпному викладенні суті наукової інформації за темою. Може складатися з кількох розділів і підрозділів, що залежить від теми, проблематики та обсягу матеріалу реферату.

3. Висновки. Їх викладають у формі міркувань, узагальнень, зауважень референта щодо порушених у рефераті питань, підсумовування результатів виконаної роботи.

Обсяг реферату залежить від значущості проблеми, опанованого матеріалу. Як правило, він складає 10-15 сторінок машинописного тексту, надрукованого через 1,5 інтервали.

Робота над рефератом відбувається з дотриманням такого порядку:

1. Вибір або формулювання теми. З'ясування форми реферату, яка б відповідала його меті.

2. Обмірковування теми, складання попереднього плану реферату.

3. Ознайомлення з науковою літературою, що відповідає темі роботи. Вибір джерела (джерел), що розкривають тему.

4. Формулювання мети реферату, коригування первинного плану.

5. Виклад матеріалу відповідно до складеного плану.

У процесі вивчення матеріалу, написання реферату можуть з'ясуватися факти, аналіз яких спонукає до перегляду первинних елементів структури, основних смислових акцентів. Отже, навіть найдосконаліший план є не закостенілою догмою, а орієнтиром творчого пошуку.

Кожний реферат має бути індивідуальною роботою, в ньому простежуватимуться особливості мислення, творча манера автора. Водночас він має відповідати таким вимогам до його оформлення:

1. Використання паперу типового формату А 4.

2. Скріплення і пронумеровування сторінок.

3. Оформлення титульної сторінки відповідно до зразка.

4. Подання списку літератури в алфавітному порядку з дотриманням правил наукового апарату (відкриває список посилання на текстуальне джерело твору, що вивчається).

5. Недопустимість жодних надмірностей в оформленні (рамочок, малюнків тощо), які не стосуються змісту роботи.

Оцінюють реферат, використовуючи такі критерії:

1. Відповідність темі змісту і форми реферату.
2. Глибина, повнота розкриття теми.
3. Логіка викладу матеріалу.
4. Термінологічна чіткість.
5. Рівень навичок самостійної роботи з науковою літературою та вміння критично оцінити її.
6. Власне бачення проблеми дослідником, творчий характер роботи.
7. Якщо реферат є основою усного повідомлення, враховують і вміння відібрати найсуттєвіший матеріал для короткого виступу.

Курсова робота. Є одним із видів навчально-дослідної, наукової роботи студента, складовою навчального процесу в середніх і вищих навчальних закладах.

Курсові роботи умовно поділяють на реферативні та дослідницькі. *Реферативні курсові роботи* покликані навчити студентів критично вивчати наукову літературу, глибоко осмислювати певні питання, зіставляти висловлювання різних учених з одного і того самого питання, коментувати їх, мотивувати правильність або помилковість окремих теоретичних положень, робити теоретичні узагальнення.

Дослідницькі курсові роботи вимагають від студента вміння спостерігати факти, самостійно досліджувати проблеми, аналізувати і відповідно тлумачити їх, робити висновки та узагальнення. Такі курсові формують у студентів навички дослідницького пошуку, самостійного дослідження конкретного матеріалу.

Зміст курсової роботи зумовлюється передусім її темою. У підготовці курсової роботи необхідно:

- дібрати літературу (бібліографування), вивчити її, законспектувати найважливіші положення і скласти уявлення про існуючі в науці позиції щодо проблематики за темою курсової роботи;

- дібрати приклади, виписати їх на картки (файли) із зазначенням джерела, сторінки, проаналізувати ілюстративний матеріал (етап накопичення і обробки фактичного матеріалу);

- ретельно обміркувати формулювання теми, враховуючи, що близькі за змістом теми відрізняються певними особливостями, які потребують осмислення;

- скласти план роботи (послідовний перелік основних питань, що мають бути висвітленими; центральні питання слід деталізувати).

Заключний етап написання курсової роботи полягає у ціле-спрямованому викладі зібраного й вивченого матеріалу з позицій її автора.

Структура курсової роботи охоплює вступ, основну частину, висновки. У вступі слід обґрунтувати вибір теми, її актуальність, значущість для науки і практики, визначити мету роботи й підпорядковані їй завдання; вказати, який фактичний матеріал використаний як джерело спостережень, запропонувати лаконічний огляд літератури, який містив би узагальнення й оцінку, а не переказ прочитаного.

В основній (найбільшій за обсягом) **частині** необхідно на конкретному матеріалі послідовно розкрити тему. Викладаючи свої спостереження, міркування, кожне теоретичне положення варто підтверджувати самостійно дібраними прикладами, кількість яких має бути достатньою для висновків та узагальнень. Усі приклади слід прокоментувати.

У заключній частині подають стислі висновки, які іноді формулюють тезисно.

Обов'язковим елементом курсової роботи є зміст, який, передуючи тексту, повинен представити послідовний перелік її складових частин із зазначенням сторінок. Зміст логічно організує роботу, надає їй композиційної стрункості, науковості.

Завершує текст курсової роботи список використаних джерел.

Головне для курсової роботи – глибина та повнота розкриття теми, творчий підхід, обґрунтованість висновків й узагальнень. Вона має відзначатися композиційною довершеністю, логічністю викладу інформації, знаннями літературної мови.

Захист курсової роботи є не менш відповідальною справою, ніж її підготовка. Часто він відбувається у присутності кількох викладачів, студентів, які мають право ставити питання та висловлювати зауваження щодо роботи. Процес захисту протоколюється, протокол подають на кафедру разом із текстом курсової роботи.

Вимоги до курсових робіт є такими:

1. У роботі не має бути нічого зайвого, тобто матеріалів, що не стосуються зазначеної теми.
2. Недоцільно повторювати одне й те саме, використовуючи однакові приклади, слова та словосполучення.
3. Необхідно забезпечити логічність викладу, уникаючи невиправдано великих розмірів матеріалу.
4. Не варто писати роботу швидко, оскільки те, що пишеться нашвидкуруч, є незрілим.
5. Про результати дослідницької роботи доцільно зробити повідомлення на студентській науковій конференції, що допоможе врахувати в остаточному варіанті всі зауваження.

На високу оцінку заслуговують курсові роботи, що характеризуються науковою достовірністю, насиченістю конкретним змістом, багатим фактичним матеріалом, аргументованими висновками, бездоганними орфографією, пунктуацією та стилістикою, чіткістю композиції та оформлення.

Поширеними і суттєвими **недоліками** курсових робіт є схематизм; дослівне переписування фрагментів з підручників або спеціальних робіт; механічне, неосмислене поєднання думок різних вчених або виписок із робіт, що висвітлюють протилежні думки стосовно суті питання; граматичні й стилістичні помилки.

Удало обрана тема, успішно виконана курсова робота з часом може бути трансформованою в дипломну роботу і навіть значно масштабніше наукове дослідження.

Дипломна робота бакалавра (спеціаліста). Є завершальним етапом освіти випускника. Як одна із спеціальних форм наукової роботи вона має свої кваліфікаційні ознаки. У науковій практиці поняття «диплом» означає робота, дослідження, що виконується студентом-випускником для отримання свідоцтва про закінчення навчального закладу.

Написання дипломних робіт має на меті систематизувати, закріпити, розширити теоретичні та практичні знання зі спеціальності, виявити навички застосування цих знань у вирішенні конкретних наукових завдань. Майбутнім спеціалістам важливо розвивати навички самостійної роботи, опанувати методику дослідження та експерименту.

Як правило, у дипломних роботах мають бути реалізованими такі вимоги:

- актуальність, новизна тематики, відповідність сучасному стану і перспективам розвитку науки, практичним завданням і загальним цілям дипломної роботи;
- вивчення і критичний аналіз монографічної та періодичної літератури згідно з темою дипломної роботи;
- вивчення і характеристика історії та сучасного стану проблематики дослідження;
- характеристика предмета, цілей і методів дослідження, опис та аналіз проведених автором експериментів;
- узагальнення результатів, обґрунтованість висновків і практичних рекомендацій.

Тематика дипломних робіт щорічно заздалегідь визначається кафедрою і затверджується радою факультету.

Допущена кафедрою до захисту дипломна робота направляється деканом факультету або, за узгодженням з ним, завідувачем кафедри на рецензію.

У рецензії рецензент обов'язково відзначає:

- правильність формулювання теми, ступінь її вивчення, правомірність визначення головних проблем, глибину й послідовність їх розкриття;
- знання дипломником наукової літератури з тематики, що досліджується;
- новизну та оптимальність формулювання і розв'язання наукової проблеми;
- співвідношення (взаємозв'язок) теоретичної і практичної частин: наскільки правильно і глибоко в теоретичній частині аналізуються проблеми, як у практичній частині реалізуються висновки, що їх було зроблено в теоретичній частині.

Традиційно рецензенти звертають увагу на особистісний аспект дослідження конкретної проблеми, культуру мислення дипломника, роботу з науковим і довідковим апаратом, актуальність і новизну його висновків. Не залишаються поза їх увагою композиційні, стильові особливості роботи.

Структурні особливості дипломної роботи. Якість дипломної роботи залежить не лише від вдалого добору необхідних матеріалів, а й від умілого використання їх, чіткої організації, систематичності й послідовності викладу, правильного оформлення наукового апарату. Тому важливим етапом підготовки дипломної роботи є складання її плану, продумування композиції та ін.

До написання роботи можна приступати лише після завершення відбору й вивчення фактичного матеріалу, що є необхідним для розв'язання обраної проблеми. Значний за обсягом і різноманітний за змістом матеріал має бути чітко систематизованим, послідовно викладеним.

Саме такій меті служить складання розгорнутого, логічно розгалуженого плану. План (зміст) має передбачати порядок і послідовність викладу матеріалу. Він є необхідним у всіх видах творчих робіт. У ньому мають бути відображеними її основні структурні частини (розділи), позначені римськими або арабськими цифрами. Кожен розділ має містити підрозділи (параграфи), що є позначеними відповідно до їх обсягу арабськими цифрами, цифрами з дужками, літерами тощо.

Кожна композиційно виокремлена частина наукової роботи має свої цілі та зміст.

У вступі визначають мету і завдання, об'єкт і предмет дослідження, обґрунтовують вибір та актуальність теми, відзначають новизну, теоретичну цінність і практичну значущість роботи, описують принципи, методи та прийоми дослідження, особливості композиції, характеризують матеріал і джерела дослідження. За можливості, наводять дані про апробацію проблеми.

Перший розділ найчастіше є оглядовим, у ньому розкривають історію питання. Здебільшого він є своєрідним реферативним викладом (оцінного характеру) наукових досліджень у конкретній сфері з одночасним окресленням кола нерозв'язаних проблем, межі явища, яке досліджує автор роботи, розкриттям теоретичних передумов вивчення проблеми. **У другому та в наступних розділах** автор описує процес, висвітлює методiku і техніку дослідження, досягнутий результат, висновки, що є підсумками результатів дослідження: формулювання узагальнення, передбачення перспектив подальшої роботи в межах зазначених проблем.

Середній **обсяг дипломної роботи** складає **60-80 сторінок** друкованого тексту (1,5 інтервали).

Дипломна робота магістра. Покликана засвідчити відповідний рівень фахової освіти студента. Вимоги щодо її змісту, творчого характеру, теоретичної і практичної значущості результатів є значно вищими, ніж вимоги до дипломної роботи. Темі магістерських робіт визначає вищий навчальний заклад. Однак студент-магістрант має право запропонувати свою тему роботи, належно обгрунтувавши її доцільність.

Вибір теми має винятково велике значення. Її необхідно визначити і затвердити на початку магістерської підготовки.

Темі магістерських робіт закріплюють за студентами на основі їх особистих заяв.

Обравши тему, магістрант має визначити мету, конкретні завдання та аспект її розроблення. Для цього йому необхідно з'ясувати, в чому полягають суть запропонованої ідеї, її теоретична новизна й актуальність, практична цінність теми.

Науковим керівником магістерської роботи призначають, як правило, професора чи доцента кафедри, у сфері наукової компетенції якої спеціалізується магістрант, а для робіт, що виконуються на межі наукових напрямів, – одного чи двох наукових консультантів.

Складання робочих планів. Робочий план використовують на перших стадіях дослідження, маючи змогу ескізно уявити проблематику дослідження у різних варіантах, що суттєво полегшує науковому керівнику оцінку загальної композиції та рубрикації майбутньої роботи.

Розробляють робочий план за безпосередньої участі наукового керівника, розпочинаючи його з визначення теми, тобто задуму майбутнього наукового дослідження. Основою такого задуму нерідко може бути гіпотеза (припущення). Але навіть за таких умов є змога систематизувати й узгодити всю роботу.

На перших етапах робочий план лише в загальних аспектах характеризує предмет дослідження, надалі він може зазнати уточнень, проте основне завдання роботи загалом повинно залишатися незмінним.

Робочий план може мати довільну форму. На пізніших стадіях дослідження складають *план-проспект* – реферативний виклад розташованих у логічному порядку питань, за якими в майбутньому буде систематизовано зібраний фактичний матеріал. План-проспект

є основою для оцінки науковим керівником відповідності роботи магістранта меті й завданням майбутнього дослідження. На його підставі можна буде робити висновки про основні положення магістерської роботи, принципи розкриття теми, побудову та співвідношення обсягів її частин.

Науковий керівник координує складання робочого плану, допомагаючи при цьому підібрати необхідну літературу, довідкові, статистичні та архівні матеріали, інші джерела, консультує магістранта з усіх питань, з яких у нього виникають труднощі. Особливо важливою є роль керівника в оцінюванні змісту виконаного дослідження, наданні згоди на допуск магістерської роботи до захисту.

Бібліографічний пошук літературних джерел. Ознайомлення з літературою за темою дослідження розпочинається з розроблення ідеї – задуму потенційного наукового дослідження, втіленого у темі та робочому плані.

Вивчення наукових публікацій, як правило, охоплює такі етапи:

- загальне ознайомлення з роботою за її змістом;
- побіжний перегляд усього тексту;
- послідовне читання матеріалу;
- вибіркове читання будь-якої частини твору;
- виписування матеріалів, що становлять особливий інтерес;
- критичне оцінювання, редагування занотованого фрагменту тексту майбутньої магістерської роботи.

Вивчення першоджерел не передбачає прямого їх копіювання. Передусім воно має конкретизувати напрям наукового пошуку магістранта, стимулювати його власні думки, послужити основою отримання нового знання. Збирати слід лише наукові факти, а не будь-яку інформацію.

Науковий факт (лат. *factum* – зроблене) – складова наукового знання, що відображає об'єктивні властивості речей та процесів, на основі яких визначають закономірності явищ, вибудовують теорії, формують закони.

Поняття «науковий факт» є значно ширшим, багатограннішим, ніж поняття «факт» – подія, явище; реальність, дійсність. Наукові факти характеризуються такими ознаками, як новизна, влучність, об'єктивність, достовірність.

Особливою формою фактичного матеріалу є цитата (лат. cito – наводжу, проголошую) – дослівний фрагмент тексту, чийсь слова, що наводяться письмово або усно, органічно доповнюючи текст роботи. Використовують їх для того, щоб без перекручувань, власних трактувань передавати думку автора першоджерела, для ідентифікації поглядів при зіставленні різних точок зору тощо. Цитати є необхідною опорою автора роботи у процесі аналізу та синтезу інформації. Відштовхуючись від них, можна створити систему переконливих доведень, необхідних для об'єктивної характеристики явища, яке спостерігається і досліджується

Робота над рукописом. Якою б ретельною не була підготовча робота, якими б результативними не були дослідницькі процедури, загальну оцінку магістерській роботі виставляють на підставі написаного і захищеного тексту. Тому підготовка її рукопису є особливо важливим етапом, який не тільки дає змогу належно осмислити, оцінити, інтерпретувати результати досліджень, а й засвідчує культуру думки, науковий стиль магістранта.

Працюючи над текстом, необхідно весь час стежити, щоб не відійти від теми, задуму роботи, поступово наближаючись до найважливіших її висновків.

Підготовку тексту недоцільно розпочинати зі вступу. Його краще написати пізніше, коли вже викристалізуються та усвідомлення результати роботи. Спершу необхідно поміркувати над тим, що вже відомо з теми роботи і що потрібно з'ясувати. Ці міркування цілком досить занотувати не розлогими фразами, а ключовими словами, словосполученнями.

Далі належить визначити найлогічнішу послідовність викладу результатів дослідження, звернувши особливу увагу на його початок і розвиток.

Компонування основної частини роботи доцільно розпочати з розкриття стрижневих її думок, які можуть бути сформульовані короткими абзацами на окремих аркушах паперу або в текстовому редакторі.

Рукопис магістерської роботи, крім основної частини (один-два чи більше розділів), має охоплювати такі композиційні елементи:

- вступ;
- висновки та пропозиції (висновки);
- бібліографічний перелік використаних літературних джерел;
- додатки (таблиці, схеми, діаграми, інструкції та ін.).

Композиція магістерської роботи. Оскільки магістерська робота є кваліфікаційною працею, її оцінюють не лише з точки зору теоретичної наукової значущості, актуальності теми, прикладного значення отриманих результатів, а й за рівнем її загальнометодичної підготовки, яка передусім виявляється в її композиції.

Композиція (лат. *compositio* – складання, створення) **наукової роботи** – послідовність розташування її частин: основного тексту (глав і параграфів), довідково-супроводжувального апарату.

Канонізованої композиції магістерської роботи немає. Кожен автор може обирати будь-який порядок організації наукових матеріалів, на власний розсуд забезпечувати їх розташування і внутрішній логічний зв'язок, дбаючи передусім про повноту, послідовність розкриття свого творчого задуму і цілісність його сприйняття читачем.

Традиційно композиційна структура магістерського дослідження складається з таких послідовно розташованих елементів:

1. Титульна сторінка.
2. Назва.
3. Зміст
4. Вступ.
5. Розділи основної частини.
6. Висновки.
7. Бібліографічний перелік.
8. Додатки.

Структура магістерської (дипломної) роботи

Будь-яка кваліфікаційна робота з педагогіки та методики повинна мати чітку та логічну структуру, що відповідає визначеній меті та завданням. До конкретних складників таких робіт відносяться:

- 1. Титульний аркуш.** На ньому обов'язково вказують:
  - відомчу підпорядкованість організації (Міністерство освіти і науки України), назву організації, де виконано роботу (Чернігівський державний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка), її підрозділ (ф-т початкового навчання; кафедра...);
  - тему дослідження;

- дату передзахисту роботи на кафедрі;
- дату та результат захисту роботи (перед комісією кафедри або перед ДЕК);
- П.І.Б. студента, номер його академічної групи;
- П.І.Б. та посаду наукового керівника;
- місто та рік виконання і захисту роботи.

Титул є першим аркушем будь-якої роботи і ніколи не нумерується.

2. Зміст – містить назви всіх розділів наукової роботи із вказівкою на їх початкові сторінки у самій роботі. План обов'язково повинен мати складну структуру – тобто кожний розділ поділяється на декілька підрозділів. План завжди на наступній за титулом (тобто на 2-й) сторінці, що ніколи не нумерується.

3. Вступ – містить інформацію про сутність всього дослідження, дозволяє скласти загальне уявлення про нього. Таким чином, вступ є свого роду "візитною карткою" всієї роботи, її анотацією.

Вступ. 1) Актуальність теми – у декількох абзацах необхідно довести важливість та необхідність наукового вивчення обраної теми. Основними факторами актуальності можуть бути такі:

- тема у цілому є недостатньо дослідженою у педагогічній науці;
- тема є повно дослідженою західними фахівцями, але не досліджувалась (або недостатньо досліджувалась) у вітчизняній науці;
- тема порушує важливі психолого-педагогічні проблеми тощо.

2) *Об'єкт і предмет дослідження.*

3) *Мета дослідження* ("виявлення закономірностей "обґрунтування...", "виявлення зв'язку ...", "розробка та апробація" тощо).

4) *Гіпотеза дослідження.*

5) *Завдання дослідження.*

6) *Методологічна та теоретична основа дослідження* – вказати, на які теорії (і яких авторів) спирається дослідження.

7) *Методи дослідження* – перерахувати використані методи теоретичного, емпіричного дослідження, методи математичної статистичної обробки).

8) *Наукове та практичне значення результатів* (“Було з’ясовано, що...”, “Було розроблено та впроваджено програму (рекомендації, методика), яка дозволяє...” тощо).

9) *Структура роботи* – перерахувати всі складники роботи (вступ, розділи, висновки, перелік літератури, додатки) та схарактеризувати основні розділи (“Перший розділ присвячено...”, “У другому розділі висвітлюються...”).

4. Основна частина – містить розділи наукової роботи. У кваліфікаційних роботах з педагогіки може бути 1-2 теоретичні розділи (так звана “теоретична частина”) та 1-2 емпіричних розділи (“емпірична частина”).

У теоретичних розділах автор здійснює аналіз наукових джерел за темою дослідження (які напрацювання є у вітчизняній та зарубіжній науці), та за результатами цього аналізу зробити висновок, які проблеми є вивченими краще, які – гірше, чи є якість протиріччя між думками дослідників з приводу окремих питань, у чому їх думки збігаються.

В емпіричних розділах автор обґрунтує представлені гіпотези (якщо вони є), описує процедуру емпіричного дослідження, вибірку досліджуваних даних, використані методики, наводить результати статистичного аналізу результатів (таблиці, графіки тощо; якщо їх багато, то доцільно переносити їх у додатки) та результати якісного аналізу. У процесі останнього необхідно з’ясувати, чи простежується в отриманих результатах певна закономірність, чи можна пояснити це якоюсь теорією (або, навпаки, результати суперечать їй), чи підтвердилась теорія або вона є спростованою). В емпіричній частині також наводяться практичні рекомендації (якщо це є одним з завдань дослідження).

5. Висновки. Не дивлячись на відносно невеликий обсяг цього розділу (2-3 сторінки), він, фактично, є головним у всій роботі, оскільки містить найбільш значущі висновки, яких було зроблено за результатами теоретичного та емпіричного дослідження. Слід зазначити, що ці висновки не мають дублювати конкретні (цифрові) результати, оскільки мають узагальнений (але при цьому чіткий) характер. Бажано, щоб структура висновків відповідала визначеним завданням (часто кожний висновок нумерують). Наприкінці висновків автор надає декілька рекомендацій щодо подальшого дослідження цієї теми.

6. Література. Перелік використаних джерел складається у пронумерованому вигляді в алфавітному порядку (А-Я). Якщо автор використав іншомовні джерела, останні подаються після вітчизняних джерел також у алфавітному порядку (А-Z).

7. Додатки. Цей розділ не є обов'язковим у роботі (але тим не менш, – бажаним). Він може містити: 1) певні схеми, малюнки великого розміру; 2) бланки використаних анкет і методик; 3) зразки малюнків досліджуваних даних; 4) проміжні математичні розрахунки, статистичні таблиці.

Підготовка магістранта до виступу на засіданні Державної екзаменаційної комісії

Напередодні захисту магістерської роботи пошукач має підготувати доповідь, що йому належить оприлюднити на засіданні Державної екзаменаційної комісії. Зміст доповіді покликаний розкрити суть, теоретичне й практичне значення результатів здійсненої магістрантом дослідницької аналітичної роботи. Доповідь готується на 10-12 хвилин.

Закінчується доповідь заключною частиною, яку формулюють, орієнтуючись на текст висновків роботи. У ній наводять загальні висновки, не повторюючи узагальнень, зроблених при характеристиці підрозділів основної частини, й основні рекомендації.

Текст доповіді можуть супроводжувати додаткові матеріали (схеми, таблиці, графіки, діаграми), які автор використовує для підтвердження своєї позиції, обґрунтування висновків, запропонованих рекомендацій.

Процедура публічного захисту магістерської роботи

Захист магістерської роботи відбувається на засіданні Державної екзаменаційної комісії.

Захист магістерської роботи здійснюється публічно. За своїм характером він є науковою дискусією, що відбувається у вимогливій, принциповій і водночас доброзичливій атмосфері з дотриманням вимог наукової етики. Головні його перипетії стосуються аналізу достовірності, обґрунтованості зроблених у магістерській

роботі висновків і рекомендацій. Засідання Державної екзаменаційної комісії розпочинається з оголошення її головою назви роботи, прізвища, імені, по-батькові автора, інформації про наявність необхідних у справі документів та про навчальні здобутки магістранта (успішність, тексти публікацій (якщо вони є), виступи за темою роботи на засіданнях наукових товариств, конференцій, наукових гуртків та ін.). Потім слово для повідомлення основних результатів наукового дослідження надають магістрантові. Свій виступ він вибудовує на основі читання (краще переказу) раніше підготовлених тез доповіді, намагаючись виявити високий рівень теоретичної підготовки, ерудицію, здатність доступно інтерпретувати основні наукові результати дослідження. Передусім він має зосередитись на головних підсумках здійсненої роботи, на сформульованих та обґрунтованих ним теоретичних і прикладних положеннях. За необхідності можна скористатися додатково підготовленими кресленнями, таблицями і графіками, слайдами, кіно- та відеороліками, плакатами та ін. Усі ці матеріали мають бути чітко і лаконічно оформленими, щоб магістрант міг без особливих ускладнень їх продемонструвати, а вони були доступними присутнім.

Оцінка магістерської роботи залежить не лише від змісту, переконливості доповіді, а й від того, наскільки вправно представить її засіданні Державної екзаменаційної комісії пошукач, наскільки компетентно, впевнено відповідатиме він на поставлені запитання, коментуватиме дискусійні положення. Для цього йому необхідно володіти і послуговуватися правилами публічного виступу.

Переконливості доповіді магістранта надає чіткість, лаконічність, загальна лінгвістична культура висловлювань. Це зовсім не означає, що доповідь має бути спрощеною за формою. Навпаки, вона має відповідати всім критеріям наукової доповіді, бути глибокодумною, добре аргументованою. Виголошувати її необхідно впевнено, виразно, дбаючи про оптимальні темп, гучність, інтонацію. Поспішливість промовця, ковтання закінчень слів, надмірно тихий голос відчутно знижують ефект доповіді. Аудиторії, перед якою відбувається захист наукових робіт, як правило, імponує спокійна, виважена, за потреби пристрасна манера викладу пошукача. Абсолютно неприпустимим є порушення норм літературної мови, зокрема вживання сленгу (жаргону), неправильних наголосів у словах тощо.

Готуючись до виголошення наукової доповіді, магістрант має зважити на такі рекомендації:

- усі цифри в тексті занотовувати лише прописом, уникаючи необхідності рахувати нулі;
- підкреслювати найважливіші фрази, словосполучення, слова;
- при друкуванні залишати широкі поля, щоб можна було доповнити написане коментарями;
- під час виголошення доповіді значно ефективнішим є повторювання іменників, уникнення вживання займенників;
- використовувати прості слова й прості стверджувальні речення;
- не переобтяжувати текст підрядними реченнями.

Не варто ігнорувати манеру поведінки на трибуні, вибір одягу, зачіски тощо. Як відомо, зовнішня елегантність, охайність, що гармонують зі шляхетними манерами пошукача, позитивно налаштовують Державну екзаменаційну комісію, всіх присутніх у залі до нього і до змісту його повідомлення.

Виголошуючи доповідь з трибуни, магістранту іноді доводиться звертати увагу за допомогою указки на зображені на плакатах, малюнках об'єкти, відходити від трибуни, щоб написати на дошці формули, пояснювати особливості експоната тощо. Будь-які його рухи мають бути раціональними, ситуативно виправданими, не повинні відволікати увагу від головного.

Після виступу магістранта голова ДЕК надає слово її автору для відповіді на запитання, коментарів, зауважень і побажань. Далі розгортається дискусія, в якій мають право брати участь усі присутні на захисті. Після голова зачитує письмовий висновок наукового керівника, відгук офіційного рецензента на виконану магістерську роботу.

Члени Державної екзаменаційної комісії та запрошені на захист особи в усній формі можуть ставити різні запитання з порушених у дослідженні проблем, сподіваючись на компетентні, коректні відповіді магістранта, надати які є його обов'язком. Від повноти відповідей також залежить сукупна оцінка магістерської роботи.

Загальні правила оформлення наукових робіт

До усіх наукових робіт висуваються відповідні вимоги щодо їх оформлення. Ці вимоги є універсальними та загальноприйнятими.

Загальні вимоги:

1) наукова робота виконується на стандартних білих аркушах паперу формату А4 (210×297 мм). Вона набирається на комп'ютері через 1,5 інтервали (30 рядків на сторінці) стандартним шрифтом (14 кегль).

2) Стандартні поля аркуша складають: зверху та внизу – по 20 мм, ліве поле – 30-35 мм, праве – 10-15 мм.

3) Заголовки структурних частин (“Зміст”, “Вступ”, “Розділ...”, “Висновки”, “Література”, “Додатки”) друкують великими літерами посередині аркушу. Заголовки підрозділів друкуються маленькими літерами (крім першої). Наприкінці заголовку крапка не ставиться.

4) Кожна структурна частина наукової роботи починається з нової сторінки (але не підрозділи).

5) Усі сторінки (крім титулу та змісту) мають бути пронумерованими. Номер сторінки виставляється арабськими цифрами в правому верхньому кутку сторінки, без крапки після номеру сторінки.

6) Усі розділи та підрозділи основної частини мають бути пронумерованими «Розділ І», “1.1...” тощо. Такі частини, як “Вступ”, “Висновки”, “Перелік використаних джерел”, “Додатки”, – не нумеруються.

7) Усі схеми, таблиці, малюнки, графіки, формули мають бути пронумерованими та підписаними.

8) За умови використання інших джерел обов'язковими є посилання – у квадратних скобках у тексті вказується номер джерела згідно списку літератури [5; 10]. Якщо наводиться цитата, то вказується і сторінка. – [10; 12].

9) Перелік використаних джерел оформлюється відповідно до загальнонаукових вимог (нумерований, за алфавітом із зазначенням автора, назви, міста та року видання, видавництва, для статей вказуються сторінки). Приклади бібліографічного опису джерел наведено у таблиці.

Приклади бібліографічного оформлення джерел

Джерело	Приклад оформлення
Законодавчі документи	Закон України «Про освіту». – Х.: КСИЛОН, 2002. – 35 с.
Монографії	Васьков Ю.В. Педагогічні теорії, технології, досвід (Дидактичний аспект). – Х.: Скорпіон, 2000. – 120 с.
Багатотомні видання	Ушинський К.Д. Рідне слово // Вибрані педагогічні твори: У 2-х т. Т.1 // – К: Рад. школа, 1983. – С. 121-133.
Переклади видань	Лэндрет Г.Л. Игровая терапия: искусство отношений / Пер. с англ.; Предисл. А.Я. Варга. – М.: Международная педагогическая академия, 1994. – 386 с.
Підручники, посібники	Щербань П.М. Навчально-педагогічні ігри: Навч. посібник. – К.: Вища школа, 1993. – 120 с.
Словники	Словник-довідник з культури української мови / Д. Гринчишин та ін. – Львів: Фенікс, 1996. – 368 с.
Наукові статті у періодичних виданнях	Арделян О.О. Загальнопізнавальні вміння як компонент критичного мислення молодших школярів // Рідна школа. – 2001. – № 4. – С. 78-80.
Статті у збірниках наукових праць	Чекурда О.Д. Вплив особистості викладача на виховання майбутнього вчителя // Вища і середня педагогічна освіта. Вип. 11. – К.: Вища школа, 1980. – С. 12-15.
Автореферати дисертацій	Вонсович В.П. Підвищення ефективності внутрисеместрового контролю знань майбутніх учителів початкової школи (на матеріалі теорії освіти і навчання). Автореферат дис. канд. пед. наук. – К.: 1998. – 19 с.
Інтернет-джерело	Suler J. Managing Deviant Behavior in Online Communities www.rider.edu/users/suler/psyber/badboys.html

Зразок титульної сторінки кваліфікаційної дипломної (магістерської) роботи

**Міністерство освіти і науки України
Чернігівський державний педагогічний університет імені Т.Г.Шевченка
Факультет початкового навчання**

Кафедра слов'янської філології

Поєднання ігрової та навчальної діяльності у процесі формування каліграфічних навичок молодших школярів

**Дипломна (магістерська) робота
Спеціальність Початкова освіта
(денної / заочної форми навчання)**

Студент:
Кравченко Т. В. _____ підпис
V курс, 53 група, факультет
початкового навчання

Науковий керівник:
канд. пед. наук, доцент
Мамчич О. Б. _____ підпис

Допущено до захисту:
Зав. кафедри _____ підпис
Протокол № __ засідання кафедри
від “__” _____ 2009 р.

Рецензент:
Погуляйло Т. М. _____ підпис
Учитель НВК “Школа-сад №7”

Чернігів – 2009

ПІСЛЯСЛОВО

Сучасні пріоритети суспільства зумовлюють перегляд установлених підходів до формування змісту освіти. Науково-дослідницька робота студентів педагогічного ВНЗ є важливим чинником формування професійної компетентності майбутнього фахівця. Розробка та впровадження індивідуально орієнтованих технологій НДРС мають бути спрямованими на розширення наукового світогляду, креативного творчого мислення, інтелектуальної культури сучасного вчителя початкової школи. Методичний посібник розроблено з урахуванням компетентнісного підходу відповідно до напрямків модернізації професійної підготовки педагога. Перспектива наукового дослідження передбачає спрямованість на розвиток педагогічного мислення особистості студента та має забезпечити багатоаспектну готовність майбутнього спеціаліста до практичної діяльності.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова школа. – 2001. – №1. – С. 28-43.
2. Закон України “Про вищу освіту” // Освіта. – 2002. – № 12-13. – С. 5-12.
3. Закон України “Про освіту” // К.: КСИЛОН, 2002. – 35 с.
4. Національна Доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. Освіта України. – 2001. – № 29. – 18 липня. – С. 4-6.
5. Лудченко А.А. и др. Основы научных исследований: Учебное пособие / Под редакцией А.А. Лудченко. – К.: О-во “Знання”, КОО, 2000. – 114 с.
6. Мехлюченко А.Г. Кваліфікаційна робота. – К.: 1995. – 46 с.
7. Петрук В.Г. Основы науково-дослідної роботи: Навч. посібник для студ. ВНЗ. – Вінниця: УНІВЕРСУМ, 2006. – 144 с.
8. П’ятницька-Позднякова І.С. Основы научных исследований у вищій школі: Навчальний посібник для студ. ВНЗ. – К.: Центр навч. літ-ри, 2003. – 116 с.
9. Сидоренко В.К., Дмитренко П.В. Основы научных исследований. – К.: 2000. – 112 с.
10. Спіцин Є.С. Методика організації науково-дослідної роботи студентів у вищому закладі освіти. – К.: 2003. – 174 с.
11. Цехмістрова Г.С. Основы научных исследований: Навч. посібник для студ. вузів. – К.: ВД “Слово”, 2004. – 240 с.
12. Шейко В.М., Кушнарєнко Я.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності. – Харків, 1998. – 295 с.

У процесі підготовки методичного посібника автори посилалися на такі джерела:

1. Грищенко У.М. та ін. Основы научных исследований. Навчальний посібник. – К.: 2001. – 225 с.
2. Кузин Ф.А. Магистерская диссертация: Методика написания, правила оформления и порядок защиты: Практическое пособие для студентов-магистрантов. – М.: Ось-89, 1997. – 304 с.
3. Мороз І.В. Структура дипломних, кваліфікаційних робіт та вимоги до їх написання, оформлення і захисту. – К.: 1997. – 56 с.
4. Скок М.А. та ін. Кваліфікаційні роботи з психології: курсова, бакалаврська, дипломна, магістерська. Методичні рекомендації для студентів. – Чернігів: ЧДПУ імені Т.Г.Шевченка, 2007. – 40 с.
5. Фаренік С.А. Логіка та методологія наукового дослідження. Науково-методичний посібник. – К.: 2000. – 198 с.